

Яцук О. Л.,

Національний технічний університет України "КПІ", м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ІРОНІЇ

Стаття присвячена мовним засобам вираження іронії в англійській мові та особливостям їх перекладу українською мовою.

Ключові слова: стилістичні, лексико-граматичні, фонетичні засоби; іронія; додавання змістових компонентів; повний переклад; розширення вихідного звороту; антонімічний переклад; культурно-ситуативна заміна.

Статья посвящена языковым средствам выражения иронии в английском языке, а также особенностям их перевода на украинский язык.

Ключевые слова: стилистические, лексико-грамматические, фонетические средства; добавление содержательных компонентов; полный перевод; расширение исходного оборота; антонимический перевод; культурно-ситуативная замена.

The article is about linguistic means of creating irony in English and peculiarities of their translation into Ukrainian.

Key words: stylistic, lexico-grammatical, phonological means; adding of content components; full translation; extension reverse; antonymous translation; cultural and situational substitution.

Явище іронії як невід'ємний компонент комунікативної діяльності індивіда привертало увагу дослідників різних галузей знань та різних епох. Так, у літературознавстві іронія досліджувалась М.А. Бахтіним, Г.Н. Поспеловим, А.А. Потебнею, Б. Аллеманном, Дж. Декотигниссом, П. Хайду, Л. Хатчеоном, Н. Ноксом та ін. Іронія в лінгвістиці привертала увагу С.І. Походні, Ж.Е. Фомичевої, А.А. Щербини, М.А. Багдасаряна, О.А. Лаптевої, Н.К. Саліхова, А.В. Сергієнко, А.І. Усманова, С. Кербрат-Оррекьоні, Д. Мюкке та інших дослідників. Проте вивчення мовних особливостей перекладу цього феномену все ще не отримало належного висвітлення серед лінгвістів та перекладознавців. З огляду на це і виникає необхідність у визначенні морфологічних, лексико-граматичних та стилістичних засобів вираження іронії, а також особливостей їх перекладу, що і становить актуальність статті.

Мета даної статті полягає у визначенні особливостей перекладу іронії на українську мову шляхом розкриття механізмів створення іронії та класифікації мовних засобів її вираження.

Іронія зародилась ще в античні часи, коли автори називали іронію словесним вдаванням, тобто приховуванням справжнього значення сказаного. Класики ж розуміли це явище як ознаку комічного, прийом критики в сатирі. Сучасні дослідники визначають іронію як стилістичний прийом, що одночасно реалізує в собі два значення, словникове та контекстуальне, що є протилежними один до одного.

У лінгвістиці досить часто використовуються терміни: виражальні засоби мови, експресивні засоби мови, стилістичні засоби, стилістичні прийоми. Ці терміни часто використовуються синонімічно, іноді в них вкладається різний зміст. В даній статті детально будуть розглянуті фонетичні, лексико-граматичні та стилістичні засоби вираження іронії.

Відомо, що у створенні іронічності важливе місце посідають особливі стилістичні прийоми, мета яких полягає у створенні певних звукових ефектів, тобто поєднання ряду фонетичних засобів. На письмі звукова організація мови отримує іноді особливі форми, які лише підказують характер бажаної звукової інтерпретації [1, с. 271].

Як відомо, одним з найефективніших засобів емоційного впливу на читача, засобом надання окремим словам та словосполученням особливої емпізи, являється інтонація. Інтонація традиційно визначається як складне поєднання висоти тону, сили звучання, темпу вимовляння, ритмічної організації, дистрибуції пауз, особливе поєднання яких і є засобом вираження іронії висловлювання [4, с. 134].

Іншим прийомом, що пов'язаний зі звуковою орієнтацією мови та слугує для створення іронічного ефекту висловлювання, є звуконаслідування (ономатопея). Сутність цього прийому полягає в тому, що звуки підбираються таким чином, що їх комбінація відтворює будь-який звук, що асоціюється з виконавцем цього звуку [1, с. 272].

Фонетичні засоби у порівнянні з стилістичними та лексико-граматичними є менш частотними у створенні іронічного ефекту.

Для вираження певних функціональних значень використовуються різні групи слів, які, в свою чергу, є виражальними засобами. До них належать варваризми, неологізми, фразеологізми та ін.

До засобів створення іронії також належать неологізми, використання слів із різною асоціацією [6, с. 408].

Окрім того, підсилення емоційного забарвлення висловлювання забезпечується лексико-граматичними засобами створення гумористичного ефекту. Так, ми можемо виокремити лексико-граматичні особливості гумористичного тексту, запропоновані у працях [5, с. 15; 7, с. 40]: використання синонімів та антонімів; складні прикметники.

Щодо стилістичних засобів створення іронічного ефекту, то серед найчастотніших виділяють такі [3, с. 197]: порівняння; зевгма; оксиморон.

Серед інших стилістичних засобів створення тексту з іронічним ефектом філологи наводять: гру слів, використання метафор, гіперболу, персоніфікацію і т.ін. Проте найбільш вживаним стилістичним прийомом створення іронічного ефекту визнано каламбур.

Найбільш використовуваним стилістичним засобом вираження іронії є порівняння, тому на прикладі з художнього твору розглянемо детальніше цей прийом: *Most men are the marrying sort (poor devils!); and youre not bad-looking: it's quite a pleasure to look at you sometimes— not now, of course, because youre crying and looking as ugly as the very devil; but when youre all right and quite yourself, youre what I should call attractive* [8, с. 74].

Більшість чоловіків залюбки женяться (бідолаху!), а ви ж маєте нічогеньку вроду: часом просто любо на вас

подивитись – не зараз, звісно, бо ви все плачете і вигляд у вас бридкий, мов у самої чортиці, а коли ви в доброму настрої і схожі на саму себе, – отоді ви, можна сказати, привабливі [8, с. 44].

Містер Гігінс не розуміє чоловіків які одружуються, проте він говорить, що Лайза має гарну зовнішність і це допоможе їй успішно вийти заміж. Лайза плакала і має на даний момент не дуже привабливий вигляд і описуючи її вигляд Гігінс порівнює її з чортицею “*you're looking as ugly as the very devil*”.

Основною проблемою, що викликає необхідність мовних перетворень, є наявність в іронічному контексті компонентів, невідомих культурі тієї мови, на яку здійснюється переклад. Невідповідність деяких елементів культур зумовила використання при перекладі певних стилістичних прийомів, метою яких є створення найбільш оптимальних варіантів перекладу іронічних конструкцій, а також прагнення зберегти індивідуальний стиль автора.

Існує чотири окремих способи перекладу іронії: повний переклад, розширення вихідного іронічного звороту, антонімічний переклад, додавання змістових компонентів. Кожен з них слід розглядати на прикладах з художніх творів, аналізуючи при цьому супутні лексичні та граматичні трансформації, до яких вдається перекладач для відтворення іронічного ефекту [2, с. 273].

Основним прийомом передачі речень художнього тексту, що містять іронію є переклад з додаванням змістових компонентів.

В умовах, коли повний переклад нездатен відобразити необхідне значення, а також стилістичне навантаження, зміст може бути передано шляхом додавання змістових компонентів або навіть перетворення образної основи іронічного звороту. Таким чином, речення: *He said a mind like mine ought not to be expected to give itself away in steering boats – better let a mere commonplace human being see after that boat, before we jolly well all got drowned* [9, с. 162] містить компоненти (*a mind like mine; to give itself away in steering boats*), прямий переклад яких був би найгіршим з точки зору збереження іронії та розуміння іншомовною культурою. Найбільш доречним та раціональним в даному випадку є застосування прийому додавання змістових компонентів (“*таких високих натур, як я*”; “*марнувати себе на таке прозаїчне діло*”): *Мовляв, від таких високих натур, як я, не можна вимагати, щоб вони марнували себе на таке прозаїчне діло; краще доручити його простому смертному, поки ми ще не потопились* [9, с. 163].

Іншим частотним способом перекладу іронії є повний переклад з незначними лексичними або граматичними перетвореннями.

Як видно з наведеного прикладу, кожному з компонентів, що беруть участь у породженні іронії, вдалось знайти відповідник у мові перекладу, завдяки чому іронічний ефект було успішно відтворено:

I unrolled the sail, <...> and then came the question, wich was the top end. By a sort of natural instinct, we, ofcourse, eventually decided that the bottom was the top, and set to work to fix it upside-down [9, с. 49], що було перекладене як: *Я почав розгортати вітрило. <...> І тоді виникло питання: де ж у вітрила верх, а де низ? Звичайно, природжений інстинкт відразу підказав нам, що низ – це верх, і ми почали піднімати вітрило на щоглі догори ногами* [9, с. 50], також являє собою приклад повного перекладу, перевагою якого є знаходження прямих еквівалентів у мові перекладу.

Проаналізувавши способи перекладу найбільш вживаних мовних засобів реалізації іронії було зроблено наступні узагальнення. При перекладі іронічних зворотів, вираженням іронії в яких слугує інтонація, найчастіше застосовується повний переклад та додавання змістових компонентів, менш вживаними є способи розширення вихідного іронічного звороту та антонімічний переклад. Для передачі англійських текстових фрагментів з порівняннями використовують додавання змістових компонентів, розширення іронічного звороту, повний переклад. Такі мовні засоби як гіпербола, метафора, каламбур та парадокс найчастіше перекладають за допомогою додавання змістових компонентів.

Література:

1. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. – М. : Изд-во литер. на иностр. языках, 1958. – 459 с.
2. Казакова Т. А. Практические основы перевода с английского на русский и наоборот. – СПб. : РГГУ им. А. И. Герцена, 2001. – 320 с.
3. Мороховский А. Н., Воробьева О. П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В. Стилистика английского языка. – К. : Вища шк., 1991. – 272 с.
4. Торсуев Г. П. Фонетика английского языка. – Ярославль, 1950. – 212 с.
5. Binsted K. Machine humour: An implemented model of puns : Phd thesis / College of Science and Engineering, University of Edinburgh. – Edinburgh, 1996. – 206 p.
6. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Part IV. Spoken and Written English. – Cambridge University Press, 1995. – 875 p.
7. Medgyes P. Laughing Matters. Humour in the Language Classroom. – Cambridge Hardbooks for Language Teachers. – Cambridge University Press, 2002. – 261 p.
8. George Bernard Shaw Pygmalion : A romance in five acts // Переклад О. Мокровольського. – Харків, 1991. – 181 с.
9. Jerome K. Jerome Three men in a boat // Джером К. Джером Трое в одном човні. – Харків : Фоліо, 2009. – 219 с.